

JUNIMISMUL
și pasiunea moderației

Ioan Stanomir este profesor universitar la Facultatea de Științe Politice a Universității din București. A studiat dreptul și literele la aceeași universitate, unde a obținut titlul de doctor în drept.

Printre volumele publicate se numără *A fi conservator. Antologie, comentarii și bibliografie* (coautor, alături de Laurențiu Vlad), Ed. Meridiane, București, 2002; *Nașterea constituției. Limbaj și drept în Principate până la 1866*, Ed. Nemira, București, 2004; *Conștiința conservatoare. Preliminarii la un profil intelectual*, Ed. Nemira, București, 2004; *O lume dispărută. Patru istorii personale urmate de un dialog cu H.-R. Patapievici* (coautor, alături de Paul Cernat, Angelo Mitchievici și Ion Manolescu), Ed. Polirom, Iași, 2004; *Explorări în comunismul românesc* (coautor, alături de Paul Cernat, Angelo Mitchievici și Ion Manolescu), Ed. Polirom, Iași, vol. I – 2004, vol. II – 2005, vol. III – 2008; *Libertate, lege și drept. O istorie a constituționalismului românesc*, Ed. Polirom, Iași, 2005; *În jurul constituției. Practică politică și arhitectură legală*, Ed. Universității, București, 2006; *Spiritul conservator. De la Barbu Catargiu la Nicolae Iorga*, Ed. Curtea Veche, București, 2008; *Despre sunete și memorie. Fragmente de istoria ideilor*, Ed. Curtea Veche, București, 2009; *Apărarea libertății (1938–1947)*, Ed. Curtea Veche, București, 2010; *Teodorea-nu reloaded* (alături de Angelo Mitchievici), Ed. Art, București, 2011; *Umbre pe pânza vremii. Secvențe de istorie intelectuală*, Ed. Humanitas, București, 2011.

Ioan Stanomir

JUNIMISMUL

și pasiunea moderației

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Anca Lăcătuș
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Iuliana Glăvan
DTP: Andreea Dobreci, Carmen Petrescu

Tipărit la Fedprint

© HUMANITAS, 2013

ISBN 978-973-50-4032-1
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Un vis al inteligenței libere	11
<i>Junimea și cercurile ei</i>	14
<i>Junimism, spirit critic și moldovenism</i>	17
Junimism, conservatorism și moderație.	
O încercare de contextualizare	23
<i>Liberalism și conservatorism</i>	29
<i>O digresiune despre revoluționari și fanatism</i>	36
<i>Conservatorism și junimism</i>	41
<i>1848 și 1857 – despre rădăcinile junimismului</i>	49
<i>Contra școlii Bărnăuțiu</i>	56
Formele fără fond	62
<i>Progres și adevăr</i>	62
<i>Frază și adevăr</i>	73
<i>Despre tradiție și nostalgie</i>	80
Gradualism și organicitate	94
<i>Evoluție și prudență: o viziune maioreșciană</i>	97
<i>Un interludiu – Eminescu și organicitatea</i>	108
„ <i>Era nouă</i> “	112
Moștenirea junimistă.	130

Cuvânt înainte

Junimismul și pasiunea moderației propune cititorului de astăzi revizitarea unui moment intelectual esențial pentru geneza modernității românești. Între 1864 și 1918, Junimea a fost unul dintre grupurile cele mai influente, impunând nu doar un canon literar, ci și o gramatică a înțelegerii societății. De aici, utilitatea unei priviri asupra imaginarului ideologic și politic generat de această asociere de spirite.

O asemenea examinare este cu atât mai necesară cu cât decenii de-a rândul proiectul politic junimist, ca parte a proiectului conservator românesc și occidental, a fost supus unei logici procustiene și reduționiste a lecturii. Critica Junimii a fost explicată prin acțiunea forțelor de producție, iar evidențierea naturii „reacționare” a politicii junimiste a fost axioma ordonatoare a exegezelor. Recuperarea dimensiunii literare a direcției maioreștiene nu a fost dublată de un gest similar aplicabil legatului ideologic al cercului junimist.

Din acest punct de vedere, paginile de față au avut ca obiectiv reconsiderarea imaginarului politic junimist prin depășirea tradiționalei opoziții, de sorginte lovinesciană, dintre forțele „reacționare” și cele „progresiste”.

Istoria intelectuală a Junimii poate fi gândită excluzând recursul la stigmatul aplicat gândirii conservatoare occidentale și autohtone. Conservatorismul nu poate fi redus la o ideologie destinată apărării claselor aristocrației. El este, iar junimismul nu face excepție, o viziune asupra naturii umane și a comunității, viziune fondată pe valorile opuse programatic radicalismului născut la 1789.

Junimismul și pasiunea moderației duce mai departe o încercare a autorului de a schița o genealogie și un profil al gândirii conservatoare românești, de la Barbu Catargiu la Nicolae Iorga.¹ În această economie a dezvoltării direcției conservatoare, Junimea, prin P. P. Carp și Titu Maiorescu, deține o poziție canonică. Ea este întruchiparea, în peisajul local intelectual, a unei linii pe care, preluând o sintagmă deja clasicizată, am denumit-o „liberal-conservatoare“. Ea este acea linie de gândire ce-i aduce împreună, de-a lungul a două secole, pe Edmund Burke și pe François Guizot, pe Alexis de Tocqueville și pe Michael Oakeshott. În cadrul acestei familii de spirite, junimismul își află locul natural, valorizabil nu ca forță a reacțiunii, ci ca etos al echilibrului și al prudenței.

Simbolic, moderația este valoarea centrală în jurul căreia am ales să organizez această analiză a imagina-

1. Este vorba de volumele *Conștiința conservatoare. Preliminarii la un profil intelectual*, Editura Nemira, București, 2004, și *Spiritul conservator. De la Barbu Catargiu la Nicolae Iorga*, Editura Curtea Veche, București, 2008.

rului junimist. Drumul de mijloc, căutat de la 1866, se plasează sub semnul delimitării de fanatism și de închistare, ca o terapie menită să încurajeze modernizarea organică a societății românești. Ca și în alte spații geografice (cum este cel francez, în care moderația „doctrinarilor“ a fost demonizată ca simptom al „reacționarismului“), această prudență critică sfârșește prin a fi denunțată ca lipsă de atașament față de cauza nobilă a progresului.

Având drept piloni contribuțiile lui Maiorescu și Carp, dar incluzându-i în arhipelagul ei ideologic și pe Vasile Pogor, Theodor Rosetti și Mihai Eminescu, Junimea este actorul asociabil cu această filozofie liberal-conservatoare a moderației și a gradualismului. Dincolo de numitorul comun explicabil prin poziția centrală a dualității Carp–Maiorescu, reflecția junimistă cunoaște, în interiorul ei, un grad de diversitate pe care studiul de față îl relevă. În cazul lui Theodor Rosetti și cu precădere al lui Mihai Eminescu, critica intelectuală este dublată de un filon tradiționalist și de o propensiune către stigmatizarea xenofobă. Posteritatea formelor fără fond va fi marcată de predilecția noilor generații intelectuale (influențate de exegezele lui A.C. Cuza și Nicolae Iorga) pentru stratul vizionar și antisemit al gândirii eminesciene. Acel Eminescu al junimismului clasic este ignorat de cei ce zămislesc mitul profetului naționalismului integral.

Fără să-și propună a fi o istorie politică a Junimii, contribuția de față este scrisă de pe poziția intelectuală

asumată a unui liberal-conservator. Ultimul capitol al volumului poate fi citit, astfel, ca o tentativă de a recupera, pentru cei de astăzi, un nucleu fecund al moștenirii junimiste, privită ca o sursă privilegiată de la care se poate revendica o viziune contemporană a libertății. Liberalismul conservator al Junimii nu este doar un obiect muzeal, ci și punctul de plecare pentru un viitor posibil.

Mulțumirile mele se îndreaptă către directorul Editurii Humanitas, domnul Gabriel Liiceanu. Dedic paginile de față părinților mei, Mihaela și Dumitru Stanomir, și memoriei bunicilor mei, Constanța și Iordache Hărăbor.

Un vis al inteligenței libere

Dincolo de rezerve, dincolo de polemici, dincolo de distanța veacului și jumătate care ne separă de momentul înființării Junimii de către Titu Maiorescu, P.P. Carp, Vasile Pogor, Theodor Rosetti și Iacob Negruzzi, datorăm acestui cerc intelectual, literar și ideologic maniera în care românii înțeleg să-și imagineze modernitatea, în toate articulațiile ei. Campaniile junimiste, având în centru precizia chirurgical-polemică a lui Maiorescu, modelează, în decursul a câteva decenii, o limbă literară și un canon. „Direcția“ maioresciană este, în mare măsură, cea pe care o vor urma, până la cezura postbelică a comunismului, critica și istoria literară românească. Descurajarea frazeologiei găunoase, înclinarea către distincția exprimării, cultul criticii ca instrument de asanare a mediului public sunt tot atâtea elemente ale legatului junimist.

Există, indubitabil, o întreagă mitologie pe care literatura memorialistică a țesut-o în jurul acestei asocieri libere de spirite. În Gh. Panu și Iacob Negruzzi, Junimea își află, în mod strălucit, doi cronicari ce vor desăvârși imaginea în posteritate a cercului din care au făcut parte. Ne parvin, pe această filieră a amintirii,

efigiile care oscilează între nostalgie și ironie casantă, ecouri ale unei lumi ce nu mai are decât foarte puține puncte în comun cu România secolului XXI.

Paginile lui Panu și Negruzzi descriu un univers pentru care vorba de spirit este o prezență naturală în economia unei conversații și recuperează etosul unei societăți în cadrul căreia mediocritatea și impostura sunt descurajate fără ambiguitate și fără ezitare. Aristocratică, dar într-un sens înalt, inaccesibil corectitudinii politice dominante astăzi, Junimea marchează desprinderea de tiparul pașoptist și intrarea în vârsta victoriană a culturii și a reflecției ideologice autohtone. Și nu este un accident faptul că, între 1866 și 1914, activitatea societății se confundă cu domnia celui care a imprimat României acea seriozitate glacială pe care o descoperim în oratoria lui Carp sau Maiorescu. Epoca Junimii este epoca lui Carol I, iar finalul vieții acestuia este și finalul unui parcurs ce se încheie în tranșeele Primului Război Mondial.¹

Odată cu moartea lui Maiorescu și Carp, lumea pe care aceștia o modelaseră și o ilustraseră devine obiect al istoriei intelectuale. Le-ar fi fost dificil, lui Maiorescu și Carp, să înțeleagă o Românie care se

1. Textele canonice de natură memorialistică sunt Gh. Panu, *Amintiri de la „Junimea“ din Iași*, două volume, Editura Minerva, București, 1971, și Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*, Editura Humanitas, București, 2011.

organiza, după Marea Unire, mai degrabă sub semnul patimilor pe care junimismul le denunța în filipicele sale. Politic, iar aceasta este o temă care va reveni în rândurile cărții de față, junimiștii apar, la finele lui 1918, ca apărători ai unor cauze pierdute. Reforma agrară și votul universal sunt semnele acestei mutații de adâncime față de care Carp s-a arătat rezervat până la capăt. Peste numai câțiva ani, echilibrul pe care părea că-l impusese spiritul critic junimist era înlocuit, la rândul său, de o inflamare naționalistă. Antisemitismul stigmatizat de Maiorescu și de Carp era distilat în catehism al unei religii politice.¹

Și, dacă se va vorbi despre „spirit critic“ în legătură cu Junimea, această categorie intelectuală este inseparabilă, cum notează Tudor Vianu la 1944, de modestia pe care educația junimistă o imprimă acțiunii culturale. Junimea propune, odată cu criticismul care îi este definitoriu, o pedagogie a măsurii și a echilibrului. Simțul proporțiilor, în artă, ca și în politică, este corolarul acestei opțiuni fondatoare.

Realizți în politică, junimiștii vor ști să delimiteze politica față de drepturile obiectivității științifice și de acele ale inspirației artistice, trăgând hotare între viața practică, creație și critică. Stilul de gândire al Junimii

1. O prezentare a Junimii, la Dumitru Măcu, în Academia Română, *Dicționarul general al literaturii române*, E-K, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, pp. 745–749.

va fi deci discriminativ, disociind valorile, identificând domeniile și separându-le cu limpezime. Nevoia de adevăr implică în fine modestia. Și de unde, printre înaintași sau contemporani nu lipseau visătorii romantici, naturile gigantice, gânditori și savanți urmărind mari sinteze haotice, superioare nivelului contemporan al culturii noastre și desigur propriilor puteri, Junimea provoacă o reacțiune, rechemând spiritele la conștiința limitelor și a condițiilor de fapt. Sarcina modestă, bine împlinită, li se pare superioară marilor năzuințe, condamnate în premisele lor. Un suflu de temeinicie trece astfel prin cultura noastră, într-un moment în care avea atâta nevoie de o asemenea înrâurire.¹

Junimea și cercurile ei

Junimea rămâne, în memoria istoriei culturale și politice românești, un exemplu clasic de reușită în constituirea unei direcții și în influențarea spațiului public. Prin conferințe („Prelecțiunile populare“), prin reviste (*Convorbiri literare*), prin influența pe care o exercită în selecția elitei academice și intelectuale, prin implicarea în acțiunea politică și prin opera de guvernare pe care o inspiră, Junimea domină câmpul simbolic și se află în centrul unui sistem

1. Tudor Vianu, în Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, Editura Casa Școalelor, 1944, p. 170.

sofisticat de producere și de reproducere a capitalului social. În acest mod, în cadrul grupării se stabilesc relații foarte precise în temeiul cărora fiecare dintre membrii societății sunt distribuiți în roluri desemnate atent. Succesul junimist se fondează pe această capacitate de a acționa, inteligent și decis, în spațiile cultural și politic.¹

Din această perspectivă a geometriei grupului, avansată de Sorin Alexandrescu, poziția centrală a lui Carp și Maiorescu este consecința naturală a instituționalizării unui prim cerc, acela al „conducătorilor“. Prin educație și ascendent social, fondatorii Junimii sunt cei care se situează în postura de a contura ideologia și strategia grupării. În cele din urmă, dintre cei cinci membri fondatori, Carp și Maiorescu rămân responsabili pentru coordonarea activității politice și pentru producția ideologică. Din acest unghi de vedere, junimismul, ca set de ipoteze intelectuale și model de analiză a modernizării românești, este creația dualității canonice Maiorescu–Carp. Oricât de

1. Biografiile lui Maiorescu și Carp beneficiază de două abordări canonice. Este vorba, în cazul lui Maiorescu, de E. Lovinescu, *Titu Maiorescu*, editată în două volume, în 1940, la Editura Fundațiilor Regale și reeditată, în 2009, de Editura Institutului Cultural Român, cu o introducere de Al. George. Pentru P.P. Carp, textul de referință rămâne cel al lui C. Gane, *P.P. Carp și locul său în viața politică a țării*, două volume, Editura Ziarului „Universul“, București, 1936.